

Світлана Михайлівна **ФІЛЮК**

к.геогр.н., доцент, зав. кафедри, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9714-7102>

e-mail: svitlana.filuk@pnu.edu.ua

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВЕКТОРУ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Закономірним завданням уряду і місцевого самоврядування за сучасних умов воєнного стану, зокрема, на тлі зниження промислового потенціалу є пошук шляхів розвитку і ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу України та окремих регіонів. У науковій площині це завдання трансформується у дослідницьке питання стосовно перспектив зміцнення соціально-економічної ролі туристично-рекреаційного потенціалу України у воєнний час. За результатами дослідження здійснено концептуалізацію соціально-економічного вектора відновлення туристично-рекреаційного потенціалу України у воєнний час на основі системного, діалектичного та антропоцентричного підходів із застосуванням методів критичного аналізу наукових джерел, структурно-функціонального аналізу і феноменологічної концептуалізації.

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, сталий розвиток, соціально-економічний вектор, концептуалізація, воєнний стан

ВСТУП

Від часу повномасштабної російської агресії в Україні державна економічна політика демонструє чіткий вектор до збереження наявного потенціалу, передусім людського. Висока динаміка вимушеної міграції, тимчасова окупація окремих регіонів, втрата суттєвої частки промислового потенціалу стали закономірним наслідком війни, розв'язаної росією. Тим не менш, завдячуючи Збройним силам України і підтримці іноземних партнерів Україна встояла у найважчий час і продовжує боротьбу.

Затяжна війна виснажує народ фізично і морально. Закономірним завданням уряду і місцевого самоврядування за сучасних умов воєнного стану, зокрема, на тлі зниження промислового потенціалу є пошук шляхів розвитку і ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу України та окремих регіонів. У науковій площині це завдання трансформується у дослідницьке питання стосовно перспектив зміцнення соціально-економічної ролі туристично-рекреаційного потенціалу України у воєнний час.

Проблеми туристично-рекреаційного потенціалу стали предметом досліджень багатьох науковців: В. Брич, Н. Галиш [1], П. Жук [2], А. Зарубіна [3], О. Підвальна [4], О. Радченко [5], А. Романова [6], В. Стойка [7], Г. Тараненко [8] та ін. Водночас досі залишається малодослідженим питання ідентифікації соціально-економічної ролі туристично-рекреаційного потенціалу у воєнний час.

МЕТА статті – здійснити концептуалізацію соціально-економічного вектору відновлення туристично-рекреаційного потенціалу України у воєнний час.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до мети даного дослідження ключові результати дослідження одержано на основі системного, діалектичного та антропоцентричного підходів із застосуванням методів критичного аналізу наукових джерел, структурно-функціонального аналізу і феноменологічної концептуалізації.

РЕЗУЛЬТАТИ

В економіці країн, котрі свідомо і послідовно під-

тримують ідею сталого розвитку та закріплюють ключові цілі сталого розвитку у своїй економічній політиці, туристичній галузі закономірно належить одне з провідних місць за внеском у ВВП, кількістю новостворених робочих місць, обсягами бюджетних надходжень. Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу набуває особливого значення в постіндустріальних умовах, стає для одних країн панацеєю у спробах відмовитись від ресурсно-орієнтованої моделі, а для інших – чи не єдиним джерелом валютних надходжень. У вимірі міжнародної економічної співпраці виважена національна політика стосовно розвитку і реалізації туристично-рекреаційного потенціалу є умовою посилення іміджу держави, встановлення міжнародних партнерських відносин і залучення зовнішніх інвестицій.

За сучасних реалій воєнного стану набагато важливішою видається роль туристично-рекреаційної індустрії з реалізації суспільно важливих функцій для задоволення потреб суспільства у оздоровленні, лікуванні, відпочинку, духовного і фізичного розвитку. Антропоцентрична роль туристично-рекреаційного потенціалу знаходить прояв у відведенні центрального місця у сучасній туристично-рекреаційній сфері саме людині. Зміст антропоцентричного підходу проявляється в ідентифікації у складі туристично-рекреаційного потенціалу засобів для оздоровлення населення з використанням наявної мережі лікувально-рекреаційних закладів, забезпеченням належного санаторного лікування тих категорій населення, які мають особливу потребу і заслуговують на державну підтримку (військовослужбовці і їх родини, внутрішньо переміщені особи, соціально незахищені верстви населення). З іншого боку, обмеження, що накладаються на державний бюджет в умовах військового стану вимагає коригування соціального складника з урахуванням вимог ринку. Це означає, що завдання розвитку туристично-рекреаційного потенціалу покладається і на суб'єкти туристичної галузі, які виконують свою роль відповідно до ринкових законів і забезпечують задоволення внутрішнього та іноземного споживчого попиту на відпочинок, туристичні послуги, курортне лікування в належних умовах і ринкових сегментах від економ до бізнес-класу.

Дуалізм туристично-рекреаційного потенціалу як соціального і ринкового феномену проявляється у функціях туристично-рекреаційної індустрії, що розподіляються на основні чотири групи: медико-біологічні, культурні, соціально-економічні та політичні. Пріоритизація функцій залежить від економічної політики і стану держави. В умовах воєнного стану в Україні найбільш значимою виявляється соціально-економічна функція, що полягає у відтворенні робочої сили, завдяки якому відбувається прискорене підвищення продуктивності праці, а також зростання ефективності виробництва. У поточних соціально-економічних умовах, зокрема, зважаючи на значну кількість внутрішньо переміщених осіб, розвиток туристично-рекреаційного потенціалу сприяє забезпеченню зайнятості населення, скороченню кількості безробітних, тим самим зменшуючи наявну соціальну напругу в суспільстві. Має місце зростання фонду робочого часу завдяки скороченню захворюваності, а також підвищенню рівня життєвого тону.

В економічному аспекті розвиток туристично-рекреаційного потенціалу супроводжується забезпеченням оптимального застосування трудових та природних ресурсів, має системний вплив на економічний розвиток територій. У суті економічному аспекті рекреація та туризм виступають особливою формою концентрації засобів задоволення споживчого попиту на товари та послуги. У процесі інституціоналізації такі засоби утворюють окрему специфічну сферу господарської діяльності, яка відіграє значну роль у інтенсифікації процесів розширенню асортименту продукції сучасних традиційних галузей промисловості та агропромислового комплексу. Досвід розвинених країн вказує на те, що розвиток туристично-рекреаційного потенціалу не лише не відволікає ресурси, але сприяє відродженню та розвитку промисловості [9].

Опосередковано розвиток туристично-рекреаційного потенціалу сприяє соціальному розвитку завдяки реалізації низки важливих економічних функцій. До таких функцій належить розвиток господарства тих чи інших регіонів держави; підвищення зайнятості населення у сфері рекреаційного та туристичного обслуговування і суміжних галузях, які опосередковано пов'язані туристично-рекреаційною діяльністю; вплив на структурні елементи балансу витрат грошових коштів та доходів населення, складники територіального та платіжного балансу; залучення валютних надходжень від іноземних туристів.

Мета туристично-рекреаційної діяльності вона полягає у виробництві послуг, які спроможні задовольнити споживчі потреби населення у прагненні відновити і приростити людський капітал. Сукупність туристично-рекреаційних послуг, які є необхідними для задоволення наявних потреб людини у процесі оздоровлення, відпочинку або подорожі, утворює специфічний результат діяльності, тобто туристично-рекреаційний продукт [10].

Грунтуючись на основних властивостях туристично-рекреаційних послуг, доцільно відмітити, що особливість ринку туристично-рекреаційного продукту, його кон'юнктура визначаються співвідношенням рівня споживчого попиту населення (здебільшого платоспроможного) на послуги туристично-рекреаційного характеру та їх пропозицію. Зважаючи на специфічні риси ринку

туристично-рекреаційних послуг, специфіку організації економічної діяльності, у цій сфері спостерігається низка суперечностей. Серед них можна виокремити обмеженість (певну недосконалість) конкуренції, що пояснюється особливою або унікальною для споживача рисою окремих видів туристично-рекреаційних послуг; віднесення туристично-рекреаційних послуг до групи «суспільних благ» або «колективних товарів»; долучення їх до виробництва «як з позитивними, так і з негативними зовнішніми ефектами»; наявність ринків туристично-рекреаційних послуг, в умовах яких не працює ринкове саморегулювання (здебільшого це стосується соціально вагомих видів послуг). Нівелювання вищеперахованих протиріч та недоліків наявних механізмів діяльності ринку туристично-рекреаційних послуг потребує втручання держави шляхом паралельного застосування та поєднання структурних елементів певного регулюючого впливу як громадських, так і інституціональних структур, зокрема і саморегулювання суб'єктів, віднесених до туристично-рекреаційного підприємництва. Ця форма регулювання проявляється через певний організаційно-економічний механізм розвитку цієї сфери [1].

Так само соціально-економічна ефективність функціонування туристично-рекреаційної індустрії визначається, з одного боку, станом відновлення та покращення життєвих сил окремої людини або суспільства загалом (тобто соціальний ефект або ж соціальна ефективність), а з іншого – сучасним рівнем туристично-рекреаційного потенціалу та спроможністю їх розвитку в майбутньому періоді (економічний ефект або ж економічна ефективність). Виходячи з цього погляду ключовими є оцінка передумов та чинників, які визначають розвиток туристично-рекреаційного потенціалу в певних регіонах або у країні загалом. У більшості країн підґрунтям розвитку туризму вважають його економічні вигоди.

Водночас доцільно відмітити, що туризм все частіше виконує роль певного індикатора політичних взаємовідносин між державами, певного стабілізатора у партнерських взаємовідносинах на міжнародному політичному просторі. Тобто економічна ефективність туристично-рекреаційного потенціалу передбачає, що така діяльність у країні має розвиватися паралельно та у тісній залежності з низкою інших галузей економіки. Водночас у загальному вигляді економічна та соціальна ситуація у країні визначається здатністю населення до руху з одного місця до іншого для відпочинку, отримання освіти, підвищення рівня кваліфікації, а також з релігійними та діловими прагненнями [2].

Забезпечення позитивного економічного ефекту від розвитку туристично-рекреаційного потенціалу є стратегічною метою, що у політиці економічно розвинених держав під впливом цілей та ідеї сталого розвитку трансформується у політику збереження і динамічного відновлення людського капіталу.

Так, розвиток туристично-рекреаційного потенціалу має вагоме соціально-економічне значення для економіки і суспільних відносин у державі. Водночас туристично-рекреаційний потенціал є вкрай вразливим до кризових процесів і явищ, зокрема, до природних та техногенних руйнівних чинників, тероризму і війни. Довгострокові негативні наслідки для туристично-рекреаційного потенціалу, що настають внаслідок ма-

сових кризових явищ і процесів, а також їх опосередкований вплив на суспільні відносини, міжнародний туристичний імідж і перспективи відновлення досить складно точно оцінити. З іншого боку, не менш складно спрогнозувати вразливість або ж стійкість туристично-рекреаційного потенціалу унаслідок змін через наявні просторові та функціональні взаємозалежності з фізичним, культурним та соціально-економічним, політичним, а також технологічним середовищем [6]. Очевидно, що точні прогнози впливу війни в Україні на перспективи відновлення безпеки туристично-рекреаційного потенціалу вимагають поглиблення і вдосконалення відповідної методології, кооперації учених різних галузей і належного нормативного супроводу, державної, регіональної і міжнародної кадрової, техніко-технологічної і фінансової підтримки.

З суб'єктивного погляду війна та її наслідки призводять до поширення стереотипного мислення – формування у масовій свідомості потенційних споживачів туристичних послуг реальних або уявних побоювань через можливу небезпеку локалізованих у певних регіонах туристично-рекреаційних ресурсів навіть за умов завершення конфлікту. Таке сприйняття може посилюватися завдяки неточній інформації та стереотипам, які розповсюджуються через різні комунікаційні канали [13]. Так, на сьогодні припускаємо можливість якісного оцінювання загроз туристично-рекреаційному потенціалу України внаслідок російської військової агресії.

Слід відзначити, що туристично-рекреаційний потенціал України перебував не у кращому стані і до початку війни. Відсутність цілеспрямованої комплексної державної політики за цим напрямом, обмеженість спроможності регіонів забезпечити належну динаміку розвитку і екосистемну безпеку туристично-рекреаційного потенціалу, несприятливе інвестиційне середовище призвели до ослаблення спроможності туристично-рекреаційного потенціалу протистояти слабкопрогнозованам викликам і загрозам.

Гібридна агресія росії, анексія Криму і подальші соціально-економічні ускладнення після 2014 р. мали б стати тривожним сигналом для уряду стосовно необхідності забезпечення сталого розвитку туристично-рекреаційного потенціалу і його безпеки. Тим не менше, у 2020 році туристично-рекреаційна індустрія виявилась практично неготовою до світового спалаху пандемії. Відмітимо, що даний рік став кризовим не лише для української туристичної галузі, а і поставив на паузу функціонування сфери гостинності та рекреації у всьому світі. Далі, впродовж 2021 р. завдяки загальним зусиллям урядів та представників галузі у світі й Україні спостерігалось відновлення туристично-рекреаційної діяльності. Для нашої країни, як і для інших країн, 2022 р. повинен був стати періодом подальшого подовження відновлення туристично-рекреаційного потенціалу та зростання туристичних потоків. Та, на жаль, військова вторгнення росії в Україну, яке відбулося вранці 24 лютого 2022 р. кардинально змінило ймовірні перспективи відновлення [14].

В умовах військової загрози і супутньої гуманітарної кризи туристично-рекреаційна галузь не здатна нормально функціонувати до моменту нейтралізації загроз. Основні негативні наслідки для туристично-рекреаційного потенціалу, які можуть мати місце в умо-

вах військових дій, наведено на рис. 1.

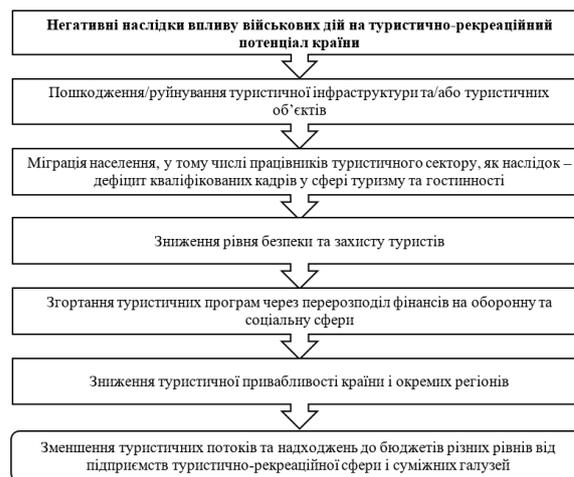

Рис. 1. Негативні наслідки впливу військової агресії росії на туристично-рекреаційний потенціал України (сформовано автором на основі [15])

Зважаючи на те, що туристично-рекреаційний потенціал є вагомим джерелом соціально-економічного добробуту регіону, через військові дії і окупацію росією значної кількості територій, руйнування туристичної екосистеми, знищення курортних об'єктів та історичного надбання аналітики спостерігають скорочення бюджетних надходжень, зростання безробіття і погіршення фінансового стану підприємств галузі [16]. Саме через це після завершення військових дій актуальним буде питання відновлення економічної діяльності на територіях, які зазнали руйнувань. Одним з важливих напрямів у політиці реновації має стати екосистемне відновлення безпеки туристично-рекреаційного потенціалу.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження доходимо висновку, що поточна і майбутня політика розвитку туристично-рекреаційного потенціалу України має гуртуватися передусім на його соціальному значенні. Демонстрація концептуалізованого у цьому дослідженні соціально-економічного вектора екосистемного відновлення безпеки туристично-рекреаційного потенціалу України сприятиме комплексному вирішенню низки дискусійних питань, що стримують відповідні процеси в умовах воєнного стану. По-перше, відновлення туристично-рекреаційного потенціалу матиме на меті не стільки інтенсифікацію економічного розвитку території (що видається доцільним після завершення військових дій) чи держави (що видається щонайменше сумнівним рішенням з погляду іноземних партнерів України, адже не матиме такого ж ефекту, як наприклад, інвестиції у промисловість, сільське господарство і паливно-енергетичний комплекс), як інвестиції у відновлення і збереження людського потенціалу держави. По-друге, акцент на соціальній ролі туристично-рекреаційного потенціалу дасть змогу обійти обмеження, що накладаються на участь держави в економічних процесах за ринкової економіки, оскільки економічні питання, хоча й вирішуватимуться у загальному, відійдуть на задній план на тлі вирішення соціальних проблем безробіття, міграції, культурно-духовного і фізичного відновлення нації.

Список використаних джерел

1. Брич В. Галиш Н. Сталий розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 4. С. 23–30.
2. Жук П.В. Туристично-рекреаційна сфера регіону як об'єкт дослідження конкурентоспроможності. *Регіональна економіка*. 2022. № 2. С. 17 – 24.
3. Зарубіна А.В., Сіра Е.В., Демчук Л. І. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543>.
4. Підвальна О.Г. Рекреаційно-туристичні комплекси в соціально-економічному розвитку країни та її регіонів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Т. 30 (69). № 5. С. 150–154.
5. Радченко О.П., Горбаченко С.А. Стратегія розвитку туристичної галузі України в умовах невизначеності. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/204>
6. Романова А.А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. *Modern economics*. 2018. № 9. С. 93-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_9_14.
7. Стойка В.С. Інвестиційні вкладення в розвиток туристично-рекреаційної сфери Закарпаття. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1602>
8. Тараненко Г.Г. Розвиток туризму в сучасних умовах: реалії та перспективи. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9902>.
9. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Савчук А.Ю. *Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України*: монографія. Луцьк, 2022. 211 с.
10. Огієнко А.В., Огієнко М.М. Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Вип. 1 (75). С. 31-37.
11. Моца А.А., Шевчук С.М., Серета Н.М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 41. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1560>
12. Роїк О.Р., Недзвецька О.В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 46. С. 11–15.
13. Сіра Е.О., Голубець І.М., Безрученков Ю.В. Післявоєнне відновлення туризму в Україні. *Економіка та управління підприємствами*. 2022. Вип. 68. С. 155–158.
14. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://tourism.gov.ua>
15. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 1 (26). С. 55-68. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>
16. Жарикова А. Скільки податків від туризму недоотримав бюджет через війну. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/1/691038/>

References

1. Brych V. Halysh N. Sustainable development of the tourism industry: ecological and statistical dimensions. *Economic analysis*. 2020. Vol. 30. No. 4. pp. 23–30. (In Ukrainian).
2. Zhuk P.V. The tourism and recreation sphere of the region as an object of competitiveness research. *Regional economy*. 2022. No. 2. pp. 17-24. (In Ukrainian).
3. Zarubina A.V., Sira E.V., Demchuk L.I. Peculiarities of tourism under martial law. *Economy and society*. 2022. Issue 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543> (In Ukrainian).
4. Pidvalna O.H. Recreational and tourist complexes in the socio-economic development of the country and its regions. *Scholarly notes of TNU named after VI Vernadskyi. Series: Economics and management*. 2019. Vol. 30 (69). No. 5. pp. 150–154. (In Ukrainian).
5. Radchenko O.P., Horbachenko S.A. Strategy for the development of the tourism industry of Ukraine in conditions of uncertainty. *Economy and society*. 2021. Issue 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/204> (In Ukrainian).
6. Romanova A.A. Management of the development of the tourism sphere in the conditions of armed conflicts. *Modern economics*. 2018. No. 9. pp. 93–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_9_14 (In Ukrainian).
7. Stoika V.S. Investments in the development of the tourism and recreation sphere of Transcarpathia. *Economy and society*. 2022. Issue 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1602/> (In Ukrainian).
8. Taranenko H.H. Development of tourism in modern conditions: realities and prospects. *Efficient economy*. 2022. No. 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9902> (In Ukrainian).
9. Pavlikha N. V., Tsybaliuk I. O., Savchuk A. Yu. Sustainable development of tourism and recreation: modern challenges and prospects for Ukraine: monograph. Lutsk, 2022. 211 p. (In Ukrainian).
10. Ohiienko A.V., Ohiienko M.M. Theoretical foundations of the research of tourist and recreational potential. *Problems of the systemic approach in economics*. 2020. Issue 1 (75). pp. 31–37. (In Ukrainian).
11. Motsa A.A., Shevchuk S.M., Sereda N.M. Prospects for the post-war recovery of tourism in Ukraine. *Economy and society*. 2022. Issue 41. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1560>. (In Ukrainian).
12. Roik O.R., Nedzvetska O.V. Ways of development of the tourism sphere of Ukraine during the war period. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Economic Sciences"*. 2022. No. 46. pp. 11–15. (In Ukrainian).
13. Sira E.O., Holubets I.M., Bezruchenkov Yu.V. Post-war restoration of tourism in Ukraine. *Economics and enterprise management*. 2022. Issue 68. pp. 155–158. (In Ukrainian).
14. State Tourism Development Agency of Ukraine. URL: <https://tourism.gov.ua>. (In Ukrainian).
15. Nosyriev O., Dediлова T., Tokar I. Development of tourism and the hospitality industry in the strategy of post-conflict economic recovery of Ukraine. *Socio-economic problems and the state*. 2022. Issue 1 (26). pp. 55-68. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>. (In Ukrainian).
16. Zharykova A. How many taxes from tourism the budget did not receive due to the war. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/1/691038/> (In Ukrainian).

Svitlana FILIUK

PhD in Geography, Associate Professor, Head of department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9714-7102>

e-mail: svitlana.filuk@pnu.edu.ua

CONCEPTUALIZATION OF THE SOCIO-ECONOMIC VECTOR OF RESTORING THE TOURISM AND RECREATION POTENTIAL OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

The legitimate task of the government and local self-government under the current conditions of martial law, in particular, against the background of a decrease in industrial potential, is to find ways to develop and effectively use the tourism and recreation potential of Ukraine and individual regions. At the scientific level, this task is transformed into a research question regarding the prospects of strengthening the socio-economic role of Ukraine's tourism and recreation potential in wartime.

This work aimed to conceptualize the socio-economic vector of restoration of Ukraine's tourism and recreation potential during the war. Following the purpose of this study, the critical research results were obtained based on systemic, dialectical, and anthropocentric approaches using methods of critical analysis of scientific sources, structural-functional analysis, and phenomenological conceptualization.

According to the results of the conducted research, it was established that, firstly, the restoration of the tourist and recreational potential would not aim so much at the intensification of the economic development of the territory (which seems to be expedient after the end of military operations) or of the state (which appears to be at least a dubious decision from the point of view of Ukraine's foreign partners, because it will not have the same effect as, for example, investments in industry, agriculture, and the fuel and energy complex), as investments in the restoration and preservation of the human potential of the state. Secondly, it has been proven that the emphasis on the social role of the tourist and recreational potential will allow for bypassing the restrictions imposed on the state's participation in economic processes under the market economy since economic issues. However, they will be solved in general. They will recede into the background against the background of solving the social problems of unemployment, migration, and cultural, spiritual, and physical restoration of the nation.

Keywords: *tourism and recreational potential, sustainable development, socio-economic vector, conceptualization, martial law*